

הרב ד"ר רצון ערוסי

אפשרות החזרת חוב לפני מועד הפירעון

הקדמה

במאמרנו נרצה לדון במקרה שבו לווה תובע את המלווה לקבל את חובו בטרם זמן הפירעון, והנתבע המלווה מסרב. מעשה שהיה כך היה. בשבוע שחלף, כשרבים דיברו על תוכנית כלכלית חדשה וציינו תרחיש אפשרי של פירות שער השקל, מיהר ראובן לשמעון והציע לו את פירעון החוב כחודש לפני המועד שנקבע לפירעון. שמעון התנגד, בשל החשש מפני שינוי מידי בשער השקל, לפני שיוכל להשקיע את כספו באפיק השקעה בטוח. ראובן דרש בתוקף משמעון שיאפשר לו לפרוע את חובו, משום שההלוואה הייתה לפי ערך דולרי, לפי היתר שקיבל מרבו, ובאופן שרבו הציע לו, והוא חשש מפני עליית ערכו של הדולר. כאמור, שמעון סירב, והם שאלו מהו הדין בנסיבות כאלה.

א. 'סתם הלוואה – שלושים יום' – תקנה לטובת הלווה או לטובת המלווה?

עלינו לברר את העניין משני היבטים:

(א) האם רשאי הלווה לפרוע את החוב לפני מועד הפירעון, גם כשאין שום סיכון להפסד כלשהו למלווה בגין הפירעון המוקדם?

(ב) אם התשובה לשאלה הראשונה היא חיובית, האם הלווה רשאי לפרוע את חובו למלווה, לפני מועד הפירעון, גם כשיש סיכון להפסד כלשהו למלווה בגין הפירעון המוקדם? אם כן, באילו נסיבות?

לעניין מועד הפירעון שנינו בתוספתא (ב"מ פ"י ה"א):

המלווה את חברו סתם, אין פחות משלושים יום, ובמדינה שהיא נוהגת פחות מכן, או יתר על כן, אין משנין ממנהג המדינה.

כלומר ההלוואה שניתנה בסתם, בלי שקבעו מועד הפירעון - מועד פירעונה אינו פחות משלושים יום מעת ביצוע ההלוואה, אלא אם כן יש מנהג מדינה לפיו מועד פירעון של סתם הלוואה הוא בפחות משלושים יום או ביותר משלושים יום. ועדיין צריכים אנו לברר אם המועד לפירעון שנקבע בהלכה לסתם הלוואה, מחייב גם את הלווה וגם את המלווה, או רק את אחד מהם. רוצה לומר, האם המלווה אינו רשאי לתבוע את הלווה בתוך

שלושים יום, וכן הלווה אינו יכול להכריח את המלווה שיקבל את הפירעון לפני שלושים יום? או שמא הלכה זו מכוונת רק לאחד מהם, ללווה או למלווה? ומסתבר יותר שהלכה זו מכוונת למלווה, שלא יתבע פירעון חובו לפני שלושים יום. ומינה לכל מועד פירעון שנקבע, בין מכוח מנהג המדינה, ובין מכוח ההסכם שבין המלווה והלווה, שאין המלווה רשאי לתבוע את הלווה לפרוע חובו בטרם הגיע מועד הפירעון.

ואומנם בירושלמי (שביעית פ"י ה"ב)¹ פירשו הלכה זו: **'במלוה** את חבירו סתם, **שאינו** רשאי **לתובעו** עד שלושים יום'. ובבבלי (מכות ג ע"ב) ביארו יותר:

תנא, המלוה את חבירו סתם, אינו רשאי לתובעו פחות משלושים יום. סבר רבה בר בר חנה קמיה דרב למימר, הני מילי במלוה בשטר, דלא עבד איניש דטרח דכתב שטר בציר מתלתין יומין. אבל על פה לא. תניא נמי הכי, המלוה את חבירו סתם, אינו רשאי לתובעו פחות משלושים יום, אחד המלוה בשטר, ואחד המלוה על פה.

מדברי הגמרא למדנו שלושה דברים:

(א) הדין שסתם הלוואה מועד פירעונה הוא שלושים יום נועד למנוע מהמלווה לתבוע את הלווה לפורעה בתוך שלושים יום.

(ב) הדין שסתם הלוואה מועד פירעונה הוא שלושים יום הוא בין במלווה בשטר ובין במלווה על פה.

(ג) קביעת מועד פירעון היא אינטרס של הלווה, שהרי בגמרא ניסו לומר שסתם הלוואה היא לשלושים יום דווקא בהלוואה בשטר, כי לא לחינם טרח וכתב שטר. והנה הַטּוֹרַח לכתוב שטר חוב הוא הלווה, שהרי הוא המעוניין בהלוואה, אף שהשטר משעבד את נכסי הלווה למלווה, ובכל זאת הלווה מעוניין בהלוואה. והלווה טורח וכותב שטר חוב לבקשת המלווה, וכפי שהדין מחייב, והוא המשלם שכר הסופר שכותב את השטר,² ואפילו מדובר בשטר חוב שמחציתו היא עסקה ויש רווח למלווה בגינה.³

ב. החזרת הלוואה שנקבע לה מועד פירעון

בגמרא (ב"ב ה ע"א) נאמר:

אמר ריש לקיש בקובע זמן לחבירו, ואמר לו פרעתוך בתוך זמני, אינו נאמן. ולואי שיפרע בזמנו. אביי ורבא דאמרי תרוויהו, עביד איניש דפרע בגו זימניה, זימני דמיתרמו ליה זוזי, אמר איזיל איפרעיה, כי היכי דלא ליטרדן.

בגמרא הובאו שתי דעות ביחס למלווה שקבע מועד פירעון להלוואה, והלווה טוען שפרע לפני המועד: (א) דעת ר"ל שהלווה אינו נאמן, כי חזקה היא שאין אדם פורע חובו בתוך זמנו, ולואי שיפרע בזמנו. (ב) דעת אביי ורבא שהלווה נאמן לומר שהוא פרע חובו

1. וכן הוא בירושלמי מכות פ"א ה"ה.

2. משנה ב"ב פ"י מ"ג.

3. רמב"ם, הל' מלווה ולווה פכ"ד ה"א; שו"ע, חו"מ סי' לט סעי' יז.

לפני זמנו, כי לפעמים מזדמנים ללווה מעות, והוא ממחר לפרוע חובו לפני המועד, כדי שבמועד הפירעון לא יהא טרוד בגיוס כספים בשביל פירעון החוב, ואע"פ שהכריעו בגמרא (שם, ע"ב):

והילכתא כריש לקיש, ואפילו מיתמי. ואע"ג דאמר מר, הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה. חזקה לא עבד איניש דפרע בגו זימניה...
ריש לקיש אינו שולל כל אפשרות שאדם יפרע חובו בתוך זמנו, אלא ריש לקיש מחייב לווה שטוען שפרע חובו קודם זמנו להוכיח שהוא פרע בתוך זמנו. זאת משום שלדעת ריש לקיש, טענה כזו היא כנגד חזקה שאין אדם פורע חובו לפני זמנו. כלומר בעניין פירעון מוקדם של חוב, אין דין שהלווה מנוע מלפרוע חובו קודם זמנו, אלא שיש בעיה של ראיות ונאמנות, כשלווה טוען שהוא פרע את חובו קודם זמנו. לא כך ביחס למלווה. המלווה מנוע מלתבוע חובו לפני הזמן. ואף שאין צורך לשום ראיה, שזוהי כוונת ריש לקיש, בכל זאת נאשש הדבר בראיות. באותה סוגיה עוררו בעיה:
תבעו [המלווה את הלווה] לאחר זמן [לאחר המועד שנקבע כמועד פירעון החוב], ואמר [הלווה] לו [למלווה] פרעתוך בתוך זמני [לפני מועד הפירעון]. מהו? מי אמרינן, במקום חזקה, מה לי לשקר. או דילמא במקום חזקה, לא אמרינן מה לי לשקר...

כלומר האם נאמין ללווה שטוען שפרע בתוך זמנו, משום שאם רצה לשקר הוא היה אומר שפרע בזמנו, ולא נאמר שחזקה שאין אדם פורע חובו לפני זמנו? או שבגלל החזקה שאין אדם פורע חובו לפני זמנו לא נאמין לו, בטענת מיגו שהיה יכול לומר שפרע בזמנו? הרי שכל הבעיה היא עניין של הוכחות ונאמנות שפרע לפני הזמן, ולא שיש מניעות ללווה לפרוע לפני הזמן. והרי"ף על הסוגיה הכריע שבעיה עקרונית זו, אם חזקה עדיפה או טענת מיגו עדיפה, לא נפשטה בגמרא, ולכן לדעתו:
חומרא לתובע, וקולא לנתבע [הלווה שטוען שפרע בתוך זמנו], הילכך משתבע [הלווה] שבועת היסת דפרעיה [בתוך זמנו] ומיפטר.

ופירש ה'נימוקי יוסף' על הרי"ף שם את הכרעתו של הרי"ף: 'ונראה טעמא דמילתא לזה. שזה כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראיה'. וכהכרעת הרי"ף הכריע הרא"ש⁴. ואין צורך לומר לפי הללו שהכריעו שמיגו עדיף על חזקה⁵, ואז הלווה נאמן שפרע לפני זמנו, גם בלי שבועת היסת, מיגו שהיה יכול לומר שפרע בזמנו. ואע"ג שמהגמרא כתובות (יט ע"א) משמע לכאורה שחזקה עדיפה על מיגו, כפי שציינו התוספות⁶, הרי הרשב"א⁷ כתב שלדעת ר' מאיר חזקה שאין אדם פורע חובו לפני זמנו אינה מוחלטת; יש פעמים שהלווה פורע לפני זמנו כשמזדמן לו כסף, ורוצה להיפטר מן החוב. נוכל לסכם שאכן מן הסוגיה בבא בתרא, שם, נוכל ללמוד שאין מניעה שלווה יפרע חובו בתוך זמנו, בעוד

4. רא"ש, ב"ב פ"א ס' ט.
5. שלטי הגבורים, ב"ק לב ע"ב בדפי הרי"ף אות ב.
6. תוס', כתובות יט ע"א ד"ה חזקה.
7. רשב"א, כתובות שם, מהד' הרש"ל, ד"ה קטנים.

שמלווה אינו יכול לתבוע פירעון חובו לפני זמנו. לא מיבעיא לאביי ורבא שבוודאי כל אימת שהלווה משיג כספים, יש לו עניין לפרוע חובו בטרם זמנו. אלא אפילו לריש לקיש, שהלכה כמותו, ההנחה היא שלווה לא פורע חובו בטרם הגיע זמן הפירעון, אבל לא שהלווה מנוע מלפרוע חובו בטרם זמנו. לכן אם הלווה בכל זאת יטען שפרע חובו לפני זמנו, ויש יסוד להאמין לו, הוא יהיה נאמן.

ג. 'לא ניתנה כתובה ליגבות מהיים'

אולם בגמרא כתובות (פא ע"א) נאמר: 'לא ניתנה כתובה ליגבות מהיים'. הכתובה, כידוע, היא שטר חוב שהבעל חייב לאשתו. עיקר כתובה מאתיים זוז לבתולה, או מאה זוז לגרושה או לאלמנה, ותוספת כתובה ונדוניה. חובות אלו נפרעים לאישה בשני מצבים: (א) בחיי הבעל אם גירשה, בגללו ולא בגללה. (ב) לאחר מותו של הבעל. וכדברי הרמב"ם (הל' אישות פט"ז ה"ג):

כבר הודענו שחכמים תיקנו כתובה לאשה, ודין התוספת כדין העיקר. ולא תקנוה לגבותה כל זמן שתמצה, אלא **הרי הוא חוב שקבוע לו זמן**. אין הכתובה נגבית אלא לאחר מיתת הבעל, או גירשה.

וכן כתוב ב'שלחן ערוך' (אה"ע סי' צג סעי' א):

הכתובה הרי היא כחוב שיש לו זמן. ואינה נגבית אלא לאחר זמן מיתת הבעל, או אם גירשה. הגה, וה"ה מה שקיבל נדוניה... "א שאם כתב לה מתנות הם נגבים מהיים...

משמע לכאורה, שהבעל אינו רשאי לפרוע חובו לאשתו מכוח הכתובה בחייו, בלי שהוא מגרש אותה. לפי זה ניתן לומר שגם הלווה מנוע מלפרוע חובו למלווה לפני מועד הפירעון. אומנם הר"ן (כתובות דף מ ע"א מדפי הרי"ף) התייחס לדברי הגמרא (כתובות שם): 'ואי ס"ד ניתנה כתובה ליגבות מהיים נייחד לה שיעור כתובתה, והשאר ליזבין'. ופירש הר"ן דברי הגמרא, שכוונתה שהבעל יפרע לה כתובתה, דבשלמא אי לא ניתנה הכתובה לגבות מהיים לא מצי פרע לה. ועל דברים אלו של הגמרא כתב הר"ן, שם: ויש ססמכו מכאן ללווה שרצה לפרוע חובו תוך זמנו כדי לסלק שעבוד שעליו, שאינו רשאי. ולא ראייה היא. דהכא הזמן, אף לתקנת האשה הוא, שהיא רוצה שלא יוכל לפורעה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. **אבל בחוב דעלמא, כיון שהזמן אינו אלא לתועלת הלווה, כל שאמר טול מעותיך, שאיני רוצה בו, רשאי**. וכלשון הזה כתב הרמב"ן ז"ל בתשובה, **אין המלווה יכול לעכב מלקבל חובו תוך זמנו**.

והרמב"ן הסתייע מן הגמרא (ב"מ סז ע"א) בעניין משכנתא במקום שמסלקים את המשכנתא לפני הזמן: במשכנתא, הזמן הוא עניין משותף למלווה וללווה, ולכן אין לפרוע אותה לפני הזמן, אם אין מנהג בדבר. לא כן בסתם בעל חוב שאין לו משכנתא, ש'הכל מודים שפורע בתוך זמנו'. ובאמת ש'נחל איתן' על הרמב"ם (הל' אישות פט"ז ה"ג) כתב בעקבות דברי הר"ן הנ"ל, שרק אצל האישה, שקביעת מועד פירעון הכתובה

היא לטובתה, אין הבעל יכול לפרוע הכתובה לפני הזמן. לעומת זאת בדיני הלוואה, מועד פירעון החוב הוא לטובת הלווה, ולכן הוא יכול להקדים ולפרוע חובו לפני זמנו. וגם הט"ז (אה"ע סי' צג ס"ק א) הבחין בין חוב הכתובה של הבעל לאישה לבין חוב הלווה למלווה: **'דשאני בכתובה, דאפשר שלא תבוא לעולם לידי גביה, דשמא תמות היא'**, כלומר מועד פירעון הכתובה אצל אישה שונה ממועד פירעון החוב בכל חוב. החוב של האישה אפשר שלא יתממש אם היא תמות לפני הבעל, מה שאין כן בחוב רגיל שבין לווה ומלווה. גם אם המלווה נפטר לפני שהלווה פרע חובו, חייב הלווה לפרוע החוב ליורשי המלווה. סברה זו נכתבה גם ע"י 'גידולי התרומה'⁸.

ד. לווה שרוצה לפרוע חובו לפני הזמן ויש השש הפסד למלווה

ואומנם רבנו שמואל הסרדי כתב ב'ספר התרומות' (שער ל, חלק שני) שהוא נשאל בעניינו של לווה שרצה לפרוע חובו לפני הזמן שנקבע לפירעון החוב: כדי שלא יעמוד באחריותו עד הזמן [זמן שנקבע לפירעון]. והמלווה אינו רוצה לקבל שדומה בעיניו כמדבר. כי כמה קלקלות ואונסין מצויין במעות בהיותן בעין, והרי הם כמו שהן במקום סכנה כשיעמדו ביד המלווה. ובזה יש לברר, את מי מהם שומעים.

במקרה זה מתואר שהלווה השיג כסף, והוא רצה לפרוע חוב קודם זמנו, כדי שלא יצטרך לשמור על הכסף עד מועד הפירעון. מאותה סיבה המלווה מסרב לקבל את הכסף לפני המועד שנקבע, כדי שלא יצטרך לשמור אותו מפני סכנות שונות. המלווה הסתמך על דין הלווה שפרע חובו למלווה במדבר, שהמלווה רשאי שלא לקבל את הכסף, כדי שלא יצטרך לשמור אותו שם, מפני נזקים שכיחים במדבר. דין זה התבאר בגמרא (ב"ק קיח ע"א), שהמלווה יכול לתבוע את הלווה לפרוע חובו בכל מקום, אפילו במדבר. לא כן הלווה - הוא אינו יכול לפרוע חובו למלווה במדבר, וכך נפסקה ההלכה.⁹ ובעל 'התרומות' השיב שאם הלווה פורע בזמן שנקבע לפירעון, אלא שהוא ממהר לפרוע באותו יום מחשש שאולי אחרי הפירעון באותו יום, או למוחרתו, עלולים להחליף את המטבע, או עלול להתרחש אונס במעות - אין המלווה רשאי לעכב את הפירעון. כי הפירעון שנעשה בזמן, הוא נחשב פירעון, ואין הלווה צריך לדאוג שחברו המלווה לא יינזק לאחר הפירעון, אלא א"כ יש נזק בשעת הפירעון. ואין הדבר דומה לפרוע במדבר, כי במדבר הנזק שכיח בזמן הפירעון. לא כן כשהלווה פורע לפני הזמן מחשש שהמטבע יוחלף או שיוטלו מיסים. ללווה אין זכות לכך, מאחר שטרם הגיע זמן הפירעון; וזו לשונו:

לית דין ולית דיין דכפריעא מדבר דמא. ואין לו לפרעו קודם זמנו לקלקלתו, ולהפסדו של המלווה, אבל אם אין שם מכל החששים האלה, אעפ"י שטוען

8. גידולי התרומה, לספר התרומות שער ו, חלק שני, ס"ק ג.
9. רמב"ם, הל' מלווה ולווה פי"ג ה"ח; שו"ע, חו"מ סי' עד סעי' א.

המלווה, כי אין רצונו לקבל מעותיו, כדי שלא יעמדו באחריותו, בזה יוכל לכופו הלווה לקבלן.

לדברי בעל 'התרומות' רשאי הלווה להכריח את המלווה לקבל חובו לפני הזמן, אם אין חשש חילוף מטבע או מיסוי וכיוצא בזה, ואין הלווה חייב להמשיך לשמור המעות עד מועד הפירעון. בעל 'התרומות' הביא כמה נימוקים לכך: א) בגמרא רק נאמר שאין זה שכיח שהלווה פורע לפני זמנו, אך מצד הדין, אם הלווה רוצה לפרוע לפני זמנו הוא יכול. ב) מועד פירעון ההלוואה הוא לטובת הלווה, שהמלווה לא יוכל לתובעו לפרוע ההלוואה לפני כן. קביעת מועד פירעון היא בבחינת מראה מקום ללווה, וכל שכן שיוכל לפרוע לפני הזמן. אם אנו נמנע מלווה לפרוע חובו בטרם עת, אפשר שכספו יוצא בהוצאות שונות, ובהגיע מועד הפירעון לא יהיה לו כסף, וכך אנו גורמים שיטרפו ממנו קרקע עידית. ואין זה דומה לפריעת חוב במדבר, משום שכשאין חילוף מטבע או מיסוי וכיו"ב, יכול המלווה לקבל את פירעון החוב לפני הזמן ולהשקיע את הכסף ולהרוויח.

יוצא אפוא שבעל 'התרומות' ביסס מאוד את הדין העקרוני שלווה יכול לפרוע לפני זמנו בעל כורחו של המלווה. אלא שהוא הוציא מכלל זה שני מקרים: א) כשיש חשש מידי לחילוף המטבע או למיסוי, משום שהדבר דומה לדעתו לפרוע חובו במדבר, שיש חשש לנזקים. ב) כשיש לאותה הלוואה משכנתא, וכפי שהרמב"ן הבחין בין משכנתא לסתם חוב, שלא בכל מקרה ניתן לפרוע חוב שיש עליו משכנתא לפני המועד. דברים אלו של בעל 'התרומות' הובאו להלכה ב'שלחן ערוך'.¹⁰ אלא שאחרי בקשת המחילה, צריך עיון אם דעה זו של בעל 'התרומות', בעניין המניעה שהלווה יפרע חובו לפני זמנו כשיש חשש לחילוף המטבע או למיסוי, היא דעה מוסכמת. א) כפי שכתב הגידולי תרומה,¹¹ אפשר שהר"ן לא יסכים לדעת בעל 'התרומות' הנ"ל. ב) המניעה שיש ללווה שלא לפרוע חובו במדבר היא דווקא כשהמלווה הלווה ביישוב, אבל כשהמלווה הלווה במדבר, רשאי הלווה לפרוע חובו במדבר. זו דעת הרמב"ן, כפי שהובאה ע"י המגיד משנה¹² ובטור.¹³ דין זה משתמע מדברי הרמב"ם, והוא כתוב מפורש בדברי הרמ"א.¹⁴ וא"כ גם חילוף המטבע ואפשרות של הטלת מיסוי הם סיכונים תמידיים, והם היו קיימים בזמן מתן ההלוואה, והם קיימים בזמן הפירעון. לכן מדוע יש למנוע מהלווה לפרוע חובו בטרם זמנו, כשיש חשש לחילוף מטבע מידי, וכן כשיש חשש להטלת מיסוי? א"כ נבחין ונאמר שכוונת בעל 'התרומות' וה'שלחן ערוך' היא שהמלווה הלווה ללווה בזמן שלא היה חשש מידי לחילוף מטבע ולהטלת מיסוי, ולכן הלווה מנוע מלפרוע חובו בטרם זמנו כשיש חשש מידי לחילוף מטבע ולהטלת מיסוי. אולם חילוק זה לא בא זכרו בספר 'התרומות' ולא ב'שלחן ערוך', וכן לא נקבעו כללים להגדרת מיידיות, יום או יומיים או

10. שו"ע, חו"מ סי' עד סעי' ב-ג.

11. גידולי תרומה, שם ס"ק א.

12. מ"מ, לרמב"ם הל' מלווה ולווה פי"ג ה"ח.

13. טור, חו"מ סי' עד.

14. שו"ע, חו"מ סי' עד סעי' א.

שלושה. ולהיפך: הב"ח¹⁵ כתב שאפילו אם בזמן מתן ההלוואה היו חששות של חילוף המטבע, הרי אדרבה, הזמן שנקבע הוא להגן על המלווה, ואין הלווה יכול לכופף על המלווה לקבל פירעון החוב לפני הזמן, כשיש חשש של חילוף המטבע, ואפילו כשחשש זה הפך להיות רחוק. זאת משום שכאמור, לדעת הב"ח, בנסיבות כאלה, הזמן נקבע לטובת המלווה. ואולם הש"ך¹⁶ חלק על הב"ח. כמו כן הגדרת המיידיות נדחתה ע"י הסמ"ע (לשו"ע שם, ס"ק ה):

דלא דוקא קאמר מיד, דהא ברישא בהגיע הזמן כתב, העתידים לבוא, אלא כי הכי פירושו, שנכר וידוע אז מיד, שיהיה חילוף המטבע לאחר זמן. וכן כתב הש"ך¹⁷ אך אחרי בקשת המחילה, דומה שלאור כל המקורות שעסקנו בהם, נוכל לומר שכל אימת שנקבע מועד פירעון לחוב, הוא לטובת הלווה, אלא אם כן המלווה אמר במפורש שיש להשתמש בקביעת המועד גם לטובתו. וכל עוד לא נקבע תנאי כזה במפורש, אין לומר שמועד הפירעון מגן גם על המלווה, ומגביל את הלווה לפרוע חובו לפני הזמן שנקבע. לכן גם אם ההלוואה ניתנה כשיש חשש לחילוף המטבע, כמו בימינו כשהיו חששות לפיחות במטבע, וגם אם לא היה חשש כזה, הלווה יכול לפרוע את חובו בטרם הזמן, גם אם יש חשש שיהיה חילוף מטבע או פיחות, אלא א"כ הלווה פרע בדיוק בשעה שהשלטונות מכריזים על חילוף המטבע או על פיחות המטבע או על מיסוי, שכן באותה שעה הוא מזיקו בידיים. לא כן כשהפיחות נעשה יותר מאוחר, שאין זה נזק בידיים, והוא בכל מקרה אינו ודאי. והלווה לא נשתעבד להיות שומר על ערך הכסף עד מועד הפירעון, אם רצה לפרוע לפני כן. אולם זו דעתי הענייה, שהיא בטלה ומבוטלת לנוכח דעת פוסקי ההלכה הענקים, ראשונים ואחרונים. ולמעשה אין לנו אלא ההלכה שנפסקה ב'שלחן ערוך'.

הכרעה

לפי ההלכה שנפסקה ב'שלחן ערוך', אין הלווה דן יכול לפרוע חובו לפני זמנו בימים שיש חשש שיהיה פיחות מטבע, אף שספק אם דעה זו מוסכמת על דעת כל הפוסקים.

15. ב"ח, לטור שם.

16. ש"ך, חו"מ סי' עד ס"ק יא.

17. ש"ך, שם ס"ק י.